

УДК 172.3

**ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ВИЯВЛЕННЯ
МОРАЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ**

Н.М. Кузьмінська, канд. філософських наук, ст. викладач
Харківської державної зооветеринарної академії

Представлений матеріал розкриває актуальну проблему, зв'язану зі становленням толерантних відносин між людьми різної культури, різних національностей, різних політичних переконань, різної віри, тощо. У статті поняття «толерантність» розглядається в контексті цивілізованості і культурності; аналізуються процеси, що сприяють становленню толерантності або інтолерантності. Автора цікавить вплив особистісних взірців на становлення толерантної поведінки.

Ключові слова: толерантність, інтолерантність, цивілізованість, культурність, особистісний взірець.

Актуальність проблеми. Глобальні процеси, що відбуваються у сучасному світі, призводять до інтеграції економічних, політичних, освітніх, тощо систем, сприяють становленню єдиного інформаційного, полікультурного, полімовного простору. Разом з тим, сучасне суспільство не може бути і не є абсолютно однорідним. Руйнування звичних етнічних, політичних, релігійних, мовних зв'язків сприяє кризі ідентичності, наслідком якої стає агресивність, що проявляється на різних рівнях – від побутового до міжрегіонального та міжнаціонального – і призводить навіть до конфліктів з застосуванням зброї. Тому толерантність є необхідною умовою розвитку сучасного суспільства.

Аналіз досліджень, присвячених темі, що розглядається, свідчить про те, що проблема толерантності в останні десятиріччя повертає до себе увагу і висвітлюється досить активно як вітчизняними, так і зарубіжними фахівцями з різних галузей наук: психології, філософії і етики, соціології, політології, педагогіки, тощо.

У психології дослідженню сутності поняття «толерантність» і становленню толерантної свідомості приділяється увага в роботах О.Г. Асмолова, С.Л. Братченка, С.К. Бондиревої, Г.С. Вітківської, Г.У. Солдатової, тощо. Серед західних фахівців особливу увагу привертають роботи Т. Адорно (концепція «авторитарної особи»), Г. Маркузе (концепція «одномірної людини»), Г. Оллпорта (побудував типологію особи в межах толерантність – інтолерантність).

Серед присвячених толерантності наукових досліджень з філософії і етики відзначимо роботи М.М. Бахтіна (розробив концепцію діалогічної природи людини), розкриттю моральних основ і моральної природи толерантності приділили увагу Р.Р. Валітова, Є.І. Касьянова, Н.В. Круглова, Ю.І. Сидоренко.

Становлення толерантного відношення, механізми його формування розглядаються в роботах О.А. Гриви, І.В. Ключник, Л.Ф. Лозинської, Н.В. Мельнікової, А.В. Пашкевич, С.Ф. Суржикової, тощо.

В дослідженні толерантності сучасна педагогіка звертається до робіт видатних вітчизняних і зарубіжних педагогів К.М. Вентцеля, Я.А. Коменського, Я. Корчака, В.О. Сухомлинського і до педагогіки співробітництва Ш.О. Амонашвілі, С.М. Лисенкової, І.П. Волкова, Є.М. Ільїна, тощо. Незважаючи на численні дослідження толерантності, все ж, на наш погляд, питання про співвідношення толерантності і моральності висвітлено не достатньо. Стаття, що пропонується – це спроба розкрити деякі аспекти зазначеної проблеми.

Мета статті. Розглянути поняття «толерантність» в параметрах цивілізованості і культурності, а також показати роль і значення особистісних взірців для становлення толерантності.

Викладення основного матеріалу. Поняття «толерантність» є багатоаспектним, зупинимось на деяких з численних його визначень.

С.Л. Братченко охарактеризував толерантність як «готовність і здатність людини жити і конструктивно діяти у багатовимірному світі» [1, с. 104].

На думку С.К. Бондиревої, толерантність – це здатність індивіда сприймати без агресії точки зору, що різняться від власних, а також особливості поведінки і зовнішності інших індивідів [2, с.4].

Є.І. Касьянова вважає, що «толерантність передбачає готовність сприймати інших такими, які вони є, і взаємодіяти з ними на основі діалогу і злагоди» [3, с. 8]. Відмітимо головні риси толерантності, що висвітлюються завдяки цим визначенням: поступливість, позитивна взаємодія з іншими людьми, адекватна оцінка інших і адекватна самооцінка, відсутність агресії по відношенню до інших, здатність до діалогу. Виходячи з жодного з визначень ми не можемо сказати, чи є така поведінка виявленням глибинної, особистісної, моральнісної характеристики людини, або мова йде про пристосувальну до певного середовища поведінку, яку в науковій літературі називають «скопійованою», «вивченою» толерантністю, або навіть «псевдотолерантністю». Ще І. Кант звернув увагу на те, що людина може виявляти себе по відношенню до інших на рівні моральності і на рівні «подібності» до неї: «...ідея моральності відноситься до культури, однак застосування цієї ідеї, що зводиться до подібності моральності в любові до гідності і зовнішній пристойності складає тільки цивілізацію.» [4, с. 18]. Тобто «скопійовану» толерантність, «псевдотолерантність» можна назвати «цивілізованістю» (за словами І. Канта – «рід культури»), а толерантність як глибинне, сутнісне виявлення людини – «культурністю». Оволодіння певним рівнем цивілізованості – необхідний етап становлення людини, її збагачення формами спілкування і етикету, а також середнім рівнем знань своєї доби. Але орієнтація тільки на цивілізованість – це орієнтація на зовнішні

форми, на стереотипи поведінки. Цивілізованість без культури, зовнішня пристойність, реалізується в спілкуванні, що має формальний характер. У такому спілкуванні не виникають моральнісні відносини, предметом відносин формального спілкування є не інша людина, а ролевий стереотип поведінки. Від цивілізованості, подолавши цивілізованість, людина здатна піднятися до справжньої моральнісної толерантності. Однак можливий і рух в зворотному напрямі – до інтолерантності, коли під впливом зовнішніх обставин, або оточення, або маніпулювання індивід позбавляється нальоту «етикетності» і стає таким, яким зручно бути у новій ситуації – «як всі», «як більшість». Цивілізованість і культурність – це виявлення різних рівнів моральності людини.

В багатьох роботах, що стосуються вивчення толерантності, розробляються механізми її формування, однак не існує і не може існувати чіткої формули, алгоритму, які б забезпечили гарантоване отримання бажаного результату (на це вказується в науковій літературі [5, 63]). Людина живе і діє у полівимірному середовищі і навіть дитина перебуває під впливом багатьох різноспрямованих векторів. Для розуміння процесів становлення толерантності (поняття «становлення» у даному випадку буде більш точним, ніж «формування») методологічно важливим є поняття «особистісний взірець». На наш погляд, особистісний взірець – це створюємий у суспільній практиці людини ідеальний образ самої себе, який виступає у єдності з певним способом життя і відображує потенціал відношення до інших. Особистісний взірець – закріплене в свідомості ідеальне відображення моральності.

Поняття «особистісний взірець» не тотожне поняттю «моральний ідеал особи», тому що останнє – це взірець, який пропонує суспільство. Він зв'язаний з ідеалом суспільного устрою, завжди виступає зі знаком «плюс» і вказує на те, що має бути, в досконалому вираженні. В реальних конкретно-історичних умовах, в параметрах певного способу життя функціонує більш дієва форма – особистісний взірець, особливістю якого є те, що він відтворюється у спілкуванні, у «полі» конкретного способу життя, певних форм цивілізованості.

Особистісний взірець не може бути сформованим суто духовно, через інтеріоризацію. В його становленні відображуються реальні суперечності суспільного розвитку, які з необхідністю «переломлюються» через спілкування людей. Особистісний взірець створюється конкретно-історичними особливостями життя людини, колом її спілкування, доступними для неї формами цивілізованості. Особистісний взірець – образ індивіду і його життя, його співпричетності іншим – відтворюється індивідуально як побічний продукт суспільного життя людини.

Економічна криза, корупція, розповсюдження подвійної моралі сприяють становленню деформованих особистісних взірців. Один з різновидів такої деформації – обумовлений закріпленими в способі життя суперечностями суспільного розвитку, зв'язаний з деформацією спів при-

четності до інших. Результатом цього стає розподіл людей на «Ми» і «Вони». «Ми» – це можуть бути люди однієї національності, або однієї релігії, або підлітки, що мешкають на одній вулиці, тощо. У протистоянні «Ми» – «Вони» відбувається становлення інтолерантності. Протистояння «Ми» – «Вони» у даному випадку породжено відтворенням в спілкуванні деформованих форм колективності. Завдяки особистісному взірцеві відбувається вписаність «Я» в систему «Ми» і «Вони», тобто особистісний взірець сприяє становленню самоідентифікації людини.

До головних чинників становлення толерантності, крім цілеспрямованої виховної роботи, перш за все, відносяться: стабілізація економіки, боротьба з корупцією, гуманізація суспільних відносин, підвищення культурного рівня індивіду.

Висновок. Становлення толерантного відношення до інших відбувається у вимірах цивілізованості і культурності, на толерантну або інтолерантну поведінку значною мірою впливають особистісні взірці, що створюються індивідуально кожною людиною і відображують реальні суперечності суспільного розвитку.

Література

1. Братченко С.Л. Психологические основания исследования толерантности в образовании / С.Л. Братченко // Педагогика развития: Ключевые компетентности и их становление: Материалы конференции. – Красноярск, Красноярский государственный университет, 2003.
2. Бондырева С.К. Толерантность: Введение в проблему/ С.К. Бондырева, Д.Н. Колесов. – М., Изд-во МПСИ, 2003.
3. Касьянова Е.И. Нравственные основы толерантности в современной социокультурной ситуации / Е.И. Касьянова, авт. дис... доктора философских наук. – СПб, 2009.
4. Кант И. Идея всеобщей истории во всемирно-гражданском плане / И. Кант, Соч.: в 6 т. – М., Изд. «Мысль», 1966. – Т. 6 – С. 18.
5. Кривцова Е.Н. Толерантность личности в системе ценностного самоопределения: монография / Кривцова Е.Н., Мартынова Т.Н. – Берлин, Директ-Медиа, 2015.

ТОЛЕРАНТНОСТЬ КАК ПРОЯВЛЕНИЕ МОРАЛЬНОСТИ ЧЕЛОВЕКА

Н.М. Кузьминская

Представленный материал раскрывает актуальную проблему, связанную со становлением толерантных отношений между людьми различной культуры, различных национальностей, различных политических убеждений, различной веры и т.д. В статье понятие «толерантность» рассматривается в контексте цивилизованности и культурности; анализируются процессы, способствующие становлению толерантности или интолерантности. Автора интересует влияние личностных образцов на становление толерантного поведения.

Ключевые слова: толерантность, интолерантность, цивилизованность, культурность, личностный образец.

TOLERANCE AS THE IDENTIFICATION OF HUMAN MORALITY

N.N. Kuzminska

The represented data expose the relevant problem connected with the formation of tolerant relations between people of different culture, different nationalities, different political convictions, different beliefs and so on. In the article the notion of "tolerance" is considered in the context of culturality and civility, processes, that lead tolerance or intolerance, have been analyzed. Civility and culturality are a manifestation of different levels of morality. The certain level of civility characterizes the necessary stage of human formation of his mastery of the forms of communication and etiquette. Civility is realized in the formal communication. From this level the person is able to rise to real moral tolerance, but under the circumstance or manipulating movement in the opposite direction, to intolerance, is also possible. The author is interested in the impact of the personal pattern on the formation of tolerant behaviour.

Key words: tolerance, intolerance, civility, culturality, personal pattern.